

4. Kagan, M. S. (1972). *Morfologiya iskusstva: Istoriko-teoreticheskoye issledovaniye vnutrennego stroeniya mira iskusstva* [Morphology of Art: Historical and Theoretical Study of the Internal Structure of the Art World]. Leningrad.

5. Lou, B. (1984). *Krasota sporta: mezhdistsiplinarnoye issledovaniye* [The beauty of sports: an interdisciplinary study]. Moscow.

6. *Pravyla sportyvnykh zmahaniy z tantsyval'noho sportu* [Rules of sports competitions in dance sports]. https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Sport/Pravyla_zmagan/2021/pravila-sportivnykh-zmagan-z-tantsyval'nogo-sportu.pdf

7. Padalka, H. M. (2008). *Pedahohika mystetstva. (Teoriya i metodyka vykladannya mystets'kykh dystsyplin)* [Pedagogy of art. (Theory and teaching methods of artistic disciplines)]. Kyiv.

8. *Slovyk ukraïns'koyi movy v 11 tomakh* (1971). [Dictionary of the Ukrainian language in 11 volumes]. Kyiv.

9. Stolyarov, V. I., Samusenkova, V. I. (1996). *Sovremennyy sport kak fenomen kul'tury i puti yego integratsii s iskusstvom* [Modern sport as a phenomenon of culture and ways of its integration with art]. Moscow.

10. Khovard, H. (2013). *Tekhnika Yevropeys'kykh tantsiv. Internatsional'na Tantsyval'na Asotsiatsiya Vychyteliv* [Technique of European dances. International Dance Teachers' Association].

11. Shevchuk, A. (2000). *U tantsyval'nomu koli* [In the dance circle]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

СПНУЛ Ігор Васильович – заслужений працівник культури України, доцент, доцент кафедри мистецької освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх фахівців в галузі хореографічного мистецтва.

СПНУЛ Олена Миколаївна – заслужений працівник культури України, старший викладач кафедри мистецької освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх фахівців в галузі хореографічного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

SPINUL Ihor Vasylyovych – Honored Worker of Culture of Ukraine, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Art Education of the Central Ukrainian Volodymyr Vinnichenko State Pedagogical University.

Scientific interests: professional training of future choreographers.

SPINUL Helen Mykolaivna – Honored Worker of Culture of Ukraine, Senior Lecturer of the Department of Art Education of the Central Ukrainian Volodymyr Vinnichenko State Pedagogical University.

Scientific interests: professional training of future choreographers.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2022 р.

УДК 371.124

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-207-314-318

СТРИЖАКОВ Артем Олегович –

кандидат педагогічних наук

ТОВ «Цифромаркет», директор

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1407-939X>

e-mail: sa0-84@ukr.net

ЦІЛІСНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

За найрізноманітнішою інформацією, для молоді людини, яка вступає на самостійний шлях (у наукових публікаціях цей період називають рівнем особистісного розвитку), специфічним є домінування не навчального закладу, не навчання, не розваг і відпочинку, а суспільства, соціуму, звичайно у власному світосприйнятті кожної особистості.

Особливістю людини, що зумовлює значущі характеристики її природи, є системотвірна єдність особливої об'єктивно заданої твірної активності – діяльності та суб'єктності, що містить необхідність, потребу, здатність та можливість зміни, розширення, проєктування такої діяльності, ставлення до неї як до умови свого буття та свого зростання як цілісного розвитку в ньому.

В онтогенезі відбувається не тільки розвиток-дорослішання – на рівні оволодіння завершеними, спеціалізованими якостями та властивостями виду, а й цілісний розвиток із відкритими межами – розвиток-саморозвиток, що передбачає розширення своїх можливостей за межами біологічно заданого дорослішання, і, розвитку на базі розширення умов та зміни середовища свого існування і себе цілісного ньому. Саморозвиток початково є визначальним фактором руху – зростання-розвитку людини в онтогенезі, важливий структуротвірний компонент цього процесу, результативність і своєрідна якість здійснення якого залежать від того, якою мірою людина стає реальним суб'єктом свого суб'єктного цілісного розвитку та саморозвитку.

Ступінь і рівень саморозвитку визначаються реальним проявом його в розвитку та диференційній розгорнутості дієвої цілісності суб'єкта. Саморозвиток суб'єкта, що виявляється в зростанні-розвитку його суб'єктності, здатності та потреби в самовизначенні, самопізнанні тощо, за своєю суттю передбачає потребу й необхідність реалізації здобутого рівня, з тенденцією до самореалізації як умови й результату не тільки оцінки себе та своїх можливостей, а й визначення себе серед інших, – самореалізації, що передбачає свою належність цілісному соціуму у своїй дієвості як умова наступного саморозвитку.

Будь-яка діяльність індивіда, навіть та, що здійснюється ним суто для себе, передбачає його залучення до соціального поля, функціонування його як цілісного явища в системі суспільних відношень.

Ключові слова: людина, особистість, цілісність, суспільство, соціум, саморозвиток, самовизначення, діяльність, самореалізація.

STRYZHAKOV Artem Olehovych –

Ph. D. in Pedagogy, LLC «Tsyfromarket», CEO

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1407-939X>

e-mail: sa0-84@ukr.net

INTEGRAL DEVELOPMENT OF THE FUTURE SPECIALIST PERSONALITY

According to a wide variety of information, for a young person who embarks on an independent path (in scientific publications this period is called the level of personal development), the specific thing is the dominance not of an educational institution, not of learning, not of entertainment and recreation, but of society, of course, in each individual; s own worldview.

The peculiarity of a person, which determines the significant characteristics of his / her nature, is the systemic unity of special objectively determined creative activity – operations and subjectivity, which contains the necessity, need, ability and possibility of changing, expanding, projecting such activity, treating it as a condition of one; being and one; growth and holistic development in it.

In ontogenesis, there is not only development, growing up – at the level of mastering the complete, specialized qualities and properties of a species, but also development with open boundary lines – development-self-development. This involves expanding one capabilities beyond biologically determined growing up, and developing on the basis of expanding conditions and changing one environment and oneself in it. Self-development is initially a determining factor of the movement. The growth of human development in ontogenesis is an important structural component of this process, where the effective and original quality of implementation depends on the extent to which a person becomes a real subject of his / her subjective development and self-development.

The degree and level of self-development are determined by its real manifestation in the evolution and differential development of the subject effectiveness. Self-development of the subject, which is manifested in the growth and development of his / her subjectivity, ability and need for self-determination, self-knowledge, in its essence implies the need and necessity of realizing the achieved level, with a tendency to self-realization as a condition and result of not only evaluating oneself and one capabilities, but also defining oneself among others. We mean self-realization, which implies belonging to society in its effectiveness as a condition for further self-development. Self-realization implies the individual belonging to society in its effectiveness as a condition for further self-development.

Any activity of an individual projects his / her involvement in the social field, his / her functioning in the system of social relations.

Keywords: individual, personality, integrity, society, socium, activity, self-development, self-determination, self-realization.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Аналіз соціальної якості особистості, як основи її цілісності, показує, що основними детермінантами в даному випадку виступають всі суспільні відносини, які саме в модифікованому, в перетвореному вигляді становлять структурні компоненти цілісності особистості.

Розкриття змісту поняття особистості як соціального явища частіше за все здійснюється за наступною схемою: якщо суть людини є комплекс усіх суспільних відносин, то, отже, і суть особистості також визначається комплексом наявних суспільних відносин. Цього визначення цілком може бути досить для з'ясування головного, істотного в людській особистості. Однак цього виявляється зовсім недостатньо, як тільки ми йдемо далі і починаємо аналізувати поняття особистості з позицій її змісту і форми, намагаємося розглянути становлення цілісності особистості і побудувати адекватну їй теоретичну систему, розвинути теорію. Вирішення поставленого завдання пов'язане з необхідністю більш ґрунтовного аналізу як самих суспільних відносин, діяльності, їх взаємозв'язку між собою, так і їх взаємодії з потребами і здібностями, способом життя, цінностями й оцінкою тощо. У цьому випадку важливо відразу зумовити, що зміст поняття цілісності особистості можна розкрити. Зміст цілісності особистості розкривається через дію її суті – всієї сукупності суспільних відносин. Тому суть, як комплекс усіх суспільних відносин, повинна розгорнутися в систему понять, що виражають внутрішні стійкі межі особистості, і зовнішнє існування цих меж у способі життя, системі діяльності і вчинків, що здійснюються особистістю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У працях сучасних вчених, дослідників багато уваги приділяється розвитку вищої освіти загалом (В. Кремінь, О. Савченко, О. Глузман та ін.), а також гуманізації та гуманітаризації університетської освіти (І. Зязюн, Г. Бал, Є. Барбіна, С. Гончаренко, В. Доній, В. Зайчук, Т. Койчева, В. Кузнецова, Н. Нічкало, Л. Петухова) та пов'язані з нею проблеми розвитку особистості студента. Зокрема, це – зміст та напрямки особистісно орієнтованого виховання молоді (І. Бех, А. Бойко, О. Киричук, Г. Пустовіт, В. Рибалка, О. Сухомлинська), формування творчої, соціально-активної особистості (Т. Сущенко, Н. Кічук, С. Сисова), соціальні аспекти розвитку особистості (Т. Алексеєнко, І. Зверева, Г. Лактіонова, В. Радул та ін.).

Мета статті. Діяльність є однією з форм саморуку дійсності. Життя суспільства й окремої особи є також специфічним виявом форм саморуку дійсності. У статті ми покажемо як основні види діяльності особистості впливають на розвиток її цілісності, і як цілісність забезпечує особистісний розвиток.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливо зрозуміти особливості і специфіку соціального руху, простору і часу, а з іншого – розкрити детермінованість життя суспільства і людини цими соціальними атрибутами буття. Час життя у кожній особистості свій – час дитинства, молодості, зрілості й старіння. Простір у кожній людині також свій – її фізична конституція як організму, її місцезнаходження, де народилася і де її батьківщина. Рух також свій у кожній людині. Він виявляється у своєрідності її соціального пересування по службових і соціальних сходах і т. і. Ці моменти є істотними характеристиками становлення цілісності конкретної особистості.

Зміна і розвиток діяльності, яку виконує особистість, з необхідністю приводять до зміни відносин між людьми, в які цілеспрямовано або мимоволі залучається дана особистість щодо виконуваної нею діяльності. Однак було б не зовсім вірно розглядати однобоко цей процес і не бачити, як відносини, в які вступає особистість з іншими людьми, зі свого боку надають зворотного впливу на якість і темпи особистісної діяльності. Вони можуть гальмувати або прискорювати, вдосконалювати виконання діяльності. У цьому разі ми маємо на увазі всю сукупність суспільних відносин: як ті, які прийнято називати матеріальними, так і ті, які називаються ідеологічними. Вплив суспільних відносин на діяльність чітко спостерігається в тому випадку, коли ми звертаємося до аналізу різних типів програм соціальної діяльності.

В основі особистості лежать відносини підпорядкованості людської діяльності, що породжується ходом їх розвитку (О. Леонтьєв). На основі підпорядкованості певних видів людської діяльності встановлюється і певна система суспільних відносин, до якої включена особистість.

Диспозиційна теорія має на меті: по-перше, подати суспільну систему як сітку позицій із відповідними цим позиціям нормативними розпорядженнями щодо поведінки, яка вимагається від особистості; по-друге, виявити причини невідповідності реальної поведінки ціннісним орієнтаціям особистості, і, по-третє, знайти методи

усунення такої невідповідності. Важливим моментом є якісна характеристика самих ціннісних орієнтацій, міра їх відповідності прогресивним тенденціям розвитку суспільних і колективних цінностей. З іншого боку, не менш істотним виявляється сама сітка позицій (їх прогресивний стан), прийнята в даній суспільній системі. Зрештою, за позиціями і диспозиціями приховані суспільні відносини, цінності та оцінки. «Здатність інтегрувати в собі найбільшу кількість соціально значущих цінностей – ось що визначає міру багатства особистості і міру її творчої індивідуальності» [3, с. 98].

Позиції і диспозиції тісно пов'язані з характеристикою рольової теорії особистості. Соціальні ролі особистості пов'язані з різноманіттям видів діяльності, які виконує особистість. Зрештою вони залежать від суспільних відносин. Повністю можна погодитися з твердженням, згідно якого поняття ролі є поняттям психології, навіть соціальної психології, в той час як його справжня основа перебуває на рівні суспільних відносин, які самі по собі не мають психологічної форми.

Серед багатьох видів діяльності, які доводиться виконувати кожній особистості, можна виділити основний або переважаючий вид діяльності. Цей вид діяльності може:

а) бути вибраний випадково, нав'язаний життєвими обставинами і не співпадати з покликанням. У цьому випадку така діяльність не сприяє формуванню цілісної особистості;

б) співпадати зі здібностями і покликанням особистості, що максимально активно формує її цілісність;

в) лише частково співпадати з покликанням особистості. Звідси цілком зрозуміла і її часткова функція щодо формування цілісної структури особистості.

При цьому важливо мати на увазі, що і суспільні відносини, які утворюються навколо переважаючого виду діяльності, мають істотний вплив не тільки на всю систему відношень особистості, структуру її спілкування, а й на всю соціальну її якість. Саме тому суспільні відносини утворюють основу будь-якого роду відносин конкретної суспільно-історичної особистості.

Характеризуючи особливості взаємозв'язків діяльності та суспільних відносин, важливо бачити, що діяльність завжди виявляється у формах суспільних відносин. Очевидно, що цілісність розвитку особистості залежить від цілісності взаємодії цих двох систем: суспільних відносин і діяльності.

Характер взаємозв'язку суспільної та індивідуальної діяльності визначається історично конкретною системою суспільних відносин, існуючим різноманіттям системи розподілу праці, місцем особистості в цій системі, способом включення її в цю систему. Важливе значення має система ціннісних орієнтацій, міра активності та індивідуальні межі особистості. У суспільному процесі можна виділити подвійну тенденцію в розвитку суспільної і індивідуальної діяльності: з одного боку, зростає роль діяльності мас, а з іншого – зростає відповідальність і значущість діяльності кожної особистості.

Існування цілісності визначається сукупністю зв'язків не тільки внутрішніх елементів системи (ці зв'язки становлять основу цілісності), але і зовнішніх відносин, зв'язків і взаємодій. Причому внутрішні й

зовнішні зв'язки цілісної системи повинні певним чином відповідати один одному, бути гармонізованими. Очевидно, що в процесі становлення й існування цілісності постійно виникає певне неспівпадання зовнішніх і внутрішніх зв'язків системи. Тому цілісність системи – це не стільки результат її попереднього розвитку, скільки здатність зберігати такий стан в процесі постійного руху, змін і розвитку. Досягнувши певної стабілізації, цілісність системи починає детермінувати подальший її розвиток. Тому цілісна система є одночасно і передумовою, і результатом самої себе [8, с. 21].

Рівень цілісного розвитку особистості вимірюється способом, мірою включеності її індивідуального буття в різноманітну систему суспільних відносин – відносин матеріальних, ідеологічних (духовних), а також у сферу форм спілкування.

Поняття включеності особистості в систему суспільних відносин вимагає деякого пояснення, хоча воно тісно пов'язане з поняттями «позиція» і «диспозиція». Під включеністю особистості потрібно розуміти не стільки пасивну участь в міжособистісних суспільних відносинах з приводу виконання певного виду діяльності, скільки переважно активне перетворення через індивідуальну діяльність, індивідуальне буття даної особистості тих суспільних відносин, які залучені до сфери діяльності особистості. Важливо мати на увазі, що активність є не тільки мірою перетворення суспільних відносин, мірою включеності, а й мірою перетворення особистістю самої себе. Активність виступає як міра витвору особистістю своєї власної соціальної цілісності.

Зрештою кожна особистість повинна розглядатися з двох боків: як об'єкт і як суб'єкт суспільних відносин. Можна висловити припущення, що в тому разі, якщо особистість виступає як об'єкт суспільних відносин, вона є рядовим учасником цих відносин, активний початок в цьому випадку виходить від когось іншого. У випадку, якщо особистість активна, коли вона є суб'єктом суспільних відносин, суб'єктом діяльності, ми маємо не рядову (пересічну) участь особистості в суспільних відносинах – вона є своєрідним центром цих відносин.

Ці два моменти вказують на суперечливу єдність цілісності будь-якої особистості, оскільки вона завжди виступає як об'єкт і як суб'єкт суспільних відносин одночасно (особистість як суб'єкт-об'єкт). У тому випадку, коли особистість виступає як об'єкт, її індивідуальне буття формується переважно під впливом зовнішніх впливів, різних умов і обставин. Коли ж особистість є суб'єктом, вона сама максимально творить своє індивідуальне буття, змінює обставини і цим самим сама себе змінює.

Виникнення особистості як об'єкта суспільних відносин пов'язане з привласнювальним видом діяльності. Водночас, якщо особистість виступає як суб'єкт суспільних відносин, вона починає вже віддавати щось суспільству: вироблені матеріальні й духовні продукти, змінені суспільні відносини і т. і. У дитинстві становлення особистості здійснюється переважно за принципом формування її як об'єкта суспільних відносин, але із соціальним дозріванням особистість перетворюється в суб'єкт суспільних відносин і діяльності. Особистість же дорослої людини переважно може бути охарактеризована як суб'єкт суспільних відносин. Це, однак, аж ніяк не означає, що

формування особистості в дитячому віці (саме з боку особистості, що формується) здійснюється виключно як пасивний процес. Навпаки, кожний етап становлення особистості як в онтогенезі (дитинство окремої людини), так і в філогенезі (дитинство людства) з необхідністю передбачає активне ставлення до світу. Тільки активність тут дещо іншого роду. Коли ми говоримо про привласнювальну діяльність особистості в період дитинства, то дана стадія розвитку особистості також є активним процесом з накопичення фізичних і інтелектуальних сил. Отже, активність характеризується як така, що привласнює та перетворює діяльність. Перша спрямована передусім на особистість, друга – на зовнішні умови, обставини, суспільні відносини.

Особистість як об'єкт суспільних відносин пов'язана з активністю в сфері привласнювальної діяльності, а особистість як суб'єкт суспільних відносин – з активністю в галузі перетворювальної діяльності. В його відносинах взаємодії, в яких лише й відбувається діяльність суб'єкта, забезпечується реальність розвитку нових форм та рівнів розвитку живого, відбувається становлення соціального як реальності універсального буття, де зростання самоставлення перетворюється в мету, що лежить в основі його зростання як професіонала [7, с. 57].

Зрештою особистість зрілої людини є єдністю двох процесів – привласнення матеріальних і духовних цінностей і їх створення власною діяльністю. Причому другий процес є провідним.

Іншою важливою закономірністю включеності діяльності особистості в систему суспільних відносин є процес спілкування і відособлення.

Чим різноманітніше включена особистість у форми спілкування, тим повніше розвивається її цілісність. У відособленні, яке потрібно розуміти як своєрідну форму спілкування – спілкування людини з самою собою, як еталон цього процесу, як основа і за її суттю виступають суспільні відносини, відносини даної людини з іншими людьми.

Здатність особистості перейти від одного рівня організації, функціонування до іншого рівня організації є показником не тільки соціальної цілісності і зрілості, але й психологічної стійкості та цілісності внутрішнього світу. Л. Анциферова зауважує: «Вільний перехід від одного рівня функціонування особистості до іншого, здатність певний час функціонувати на більш простому рівні, що вимагає меншого психологічного напруження і знову без особливих зусиль повертатися на більш високий рівень є ознакою і заставою психологічного здоров'я особистості» [1, с. 42].

Один рід або вид діяльності ставить особистість у таке становище, коли до неї з необхідністю сходяться шляхи багатьох людей, це її соціальна роль.

У сучасних глобалізаційних процесах актуалізувалася проблема взаємозв'язку між такими поняттями як соціалізація, розвиток, освіта та виховання особистості. Глобалізаційні процеси в освіті зокрема трактуються так: «Глобалізація освіти, – пише Н. Наливайко, – це таке, кардинально якісно нове явище соціального життя, де присутня підпорядкованість освіти інтересам великих іноземних транснаціональних корпорацій, які нав'язують свої стандарти навчання, свою мову спілкування, які не рахуються з національними особливостями, які

витісняють рідні мови як носії самобутніх культур» [5, с. 151].

Е. Дюркгейм вважає особистість соціалізованою, якщо вона прийняла систему існуючих в суспільстві правил і здатна долати індивідуальні інтереси заради суспільних [2].

Ю. Хабермас розглядає соціалізацію й особистісне становлення індивіда як процеси розвитку й формування здатності людини до побудови та реалізації власного життєвого проекту [11].

Досліджуючи процеси соціально-професійного розвитку особистості, ми розуміємо, що «соціальне виступає не тільки як загальне, найбільш узагальнене в характеристиці людини, але існує ще один рівень соціального як особливої соціальної матерії. Тут діють єдині закони поля соціального як неповторного й не зведеного до світу, що його створив, і, як сутнісної властивості людського, яка при збереженні всіх генетичних зв'язків саме в своїй генезі й у протиставленні в ній іншому здобувала те особливе, що визначило людину й на біфуркаційному прориві відокремило її, підняло на новий рівень виконання еволюції – еволюції соціальної, носієм якої вона стає» [9, с. 11].

У дослідженнях науковців пострадянських країн, соціалізацію вважають успішною, якщо індивід опановує необхідні соціальні ролі, засвоює прийняту в даному соціумі систему цінностей, соціальних норм, а також продуктивні стереотипи поведінки [4].

Е. Дюркгейм одним з елементів соціалізації розглядає інтеріоризацію, який передбачає формування базових категорій в індивідуальній свідомості на основі індивідуального досвіду в сфері суспільних відношень та уявлень [2]. Важливо пам'ятати, що людина завжди соціалізована в суспільстві (хоч би на мінімальному рівні), при цьому не завжди людина соціалізується в професії.

Характеристиками зрілої свідомості особистості є самостійність та подолання перешкод, труднощів [10, с. 274]. Самостійність як стійка, повторювальна в різних ситуаціях особливість діяльності і є базовою рисою, що характеризує автономність рефлексії, відповідальність мотивації і здатність зрілої особистості до адаптації [6].

У механізмі функціонування й розвитку соціуму змінюється статус людини. Замість природного індивіда (фізична сила, витривалість), суспільного індивіда (соціальність, виконавчість) приходить Особистість як авторська особистість (людський капітал, людські ресурси). Визначається це тим, що постіндустріальне виробництво виступає процесом зростаючої інноваційності на швидкозмінній інформаційній та науковій основі. Рушієм постіндустріалізму, всіх сфер його життєдіяльності (матеріально-виробничої, соціальної, політичної, духовної, сімейно-побутової) є авторська особистість. Така особистість (а кожна особистість як якість людини має ступінь розвитку) володіє здатністю жити за допомогою свого «Я» – за допомогою свого життєвого вибору й відповідальності за нього. Основний спосіб (і принцип) існування такої особистості – бути у Світі. «Бути» означає теж що й, «бути при», «жити при», «бути долученим до», «бути посвяченим у». Це прагнення прийняти виклик часу (життя, долі), спрямованість вперед через свій вибір та відповідальність, тобто через свій життєвий шлях. У цьому й полягає акмеологічний зміст авторської

особистості. Професіоналізм – це не просто відданість професії, а ділова майстерність, і, передусім одухотворене прагнення особистості подати світу своє «Я» в діловому полі відповідної професії й визначитися в її результаті. Це і є справжнє прагнення до «акме», що є вищим етапом розвитку цілісності особистості. Так виявляється запит часу на акмічну (акмеологічну) особистість, а отже, й запит на акмеологію як науку.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. В онтогенезі відбувається не тільки розвиток-дорослішання – на рівні оволодіння закінченими, спеціалізованими якостями та властивостями виду, але й розвиток з відкритими межами – розвиток-саморозвиток, що передбачає розширення своїх можливостей за межами біологічно заданого дорослішання, і, розвитку на базі розширення умов та зміни середовища свого існування і себе самого в ньому. Саморозвиток початково є визначальним фактором руху – зростання-розвитку людини в онтогенезі, важливий структуротвірний компонент цього процесу, результативність і своєрідна якість здійснення якого залежать від того, якою мірою людина стає реальним суб'єктом свого суб'єктного розвитку та саморозвитку.

Подальші перспективи дослідження цієї проблеми ми вбачаємо у вивченні впливу особливостей реалізації соціалізації на цілісність розвитку якісних характеристик особистості.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Анциферова Л. И. Некоторые теоретические проблемы психологии личности. *Вопросы психологии*, 1978. № 1. С. 37–50.
2. Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение / пер. с фр., сост., послесловие и примеч. А. Б. Гофмана. Москва: Канон, 1995. 352 с.
3. Кон И. С. Социология личности. Москва: Политиздат, 1967. 383 с.
4. Мудрик А. В., Бодалев А. А., Малькова З. А. Концепция воспитания учащейся молодежи в современном обществе. Москва: Знание, 1991. 98 с.
5. Наливайко Н. В. Об ответственности власти перед образованием в глобализационных условиях развития. *Профессиональное образование в современном мире*. 2014. № 1(12). С.150–156.
6. Пакулина С. А. Преодолевающая адаптация: системообразующий фактор и условие формирования самостоятельности студентов в вузе. Москва: Изд-во МГУ, 2010. 217 с.
7. Радул В. В. Нариси із актуальних проблем соціальної педагогіки: навч. посібник. Кіровоград: ФОП Александрова М.В., 2015. 90 с.
8. Радул В. В. Соціальна зрілість особистості: монографія. Харків: Мачулін. 2017. 442 с.
9. Радул В. В., Галета Я. В. Основи соціалізації особистості: навч. посібник. Кіровоград: ФОП Александрова М. В., 2013. 232 с.
10. Рубинштейн С. Л. и др. Бытие и сознание. Человек и мир. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 598 с.
11. Хабермас Ю. Будущее человеческой природы: На пути к либеральной евгенике /пер. с нем. М. Л. Хорькова. Москва: Весь Мир, 2002. 144 с.

REFERENCE

1. Antsiferova, L. I. (1978). Nekotore teoreticheskie problemi psikhologii lichnosti [Some theoretical problems of personality psychology]. *Voprosi psikhologii*. № 1. S. 37–50. [in Russian].
2. Dyurkgeim, E. (1995). Sotsiologiya. Yee predmet, metod, prednaznachenie [Sociology. Its subject, method, purpose]. per. s fr., sost., posleslovie i primech. A. B. Gofmana. Moskva: Kanon, 352 s. [in Russian].
3. Kon, I. S. (1967). Sotsiologiya lichnosti [Sociology of personality]. Moskva: Politizdat, 383 s. [in Russian].
4. Mudrik, A. V., Bodalev, A. A., Malkova, Z. A. (1991). Kontsepsiya vospitaniya uchashcheisya molodezhi v sovremennom obshchestve [The concept of education of student youth in modern society]. Moskva: Znanie, 98 s. [in Russian].
5. Nalivaiko, N. V. (2014). Ob otvetstvennosti vlasti pered obrazovaniem v globalizatsionnikh usloviyakh razvitiya [On the responsibility of the government to education in the globalization conditions of development]. *Professionalnoe obrazovanie v sovremennom mire*. № 1(12). S.150–156. [in Russian].
6. Pakulina, S. A. (2010). Preodolevayushchaya adaptatsiya: sistemoobrazuyushchii faktor i uslovie formirovaniya samostoyatelnosti studentov v vuze [Overcoming adaptation: a system-forming factor and a condition for the formation of students independence at university]. Moskva: Izd-vo MGU, 217 s.[in Russian].
7. Radul, V. V. (2015). Narysy iz aktualnykh problem sotsialnoi pedahohiky [Essays on current problems of social pedagogy]: navch. posibnyk. Kirovohrad: FOP Aleksandrova M.V., 90 s. [in Ukrainian].
8. Radul, V. V. (2017). Sotsialna zrilist osobystosti [Social maturity of the individual]. monohrafiia. Kharkiv: Machulin. 442 s. [in Ukrainian].
9. Radul, V. V., Haleta, Ya. V. (2013). Osnovy sotsializatsii osobystosti [Basics of personality socialization]. navch. posibnyk. Kirovohrad: FOP Aleksandrova M. V., 232 s. [in Ukrainian].
10. Rubinshtein, S. L. (2003). Bitie i soznanie. Chelovek i mir [Being and consciousness. Man and world]. Sankt-Peterburg: Piter, 508 s. [in Russian].
11. Khabermas, Yu. (2002). Budushchee chelovecheskoi prirodi: Na puti k liberalnoi yevgenike [The Future of Human Nature: Towards Liberal Eugenics]. per. s nem. M. L. Khorkova. Moskva: Ves Mir, 144 s. [in Russian].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СТРИЖАКОВ Артем Олегович – кандидат педагогічних наук ТОВ «Цифромаркет», директор.

Наукові інтереси: соціально-професійний розвиток особистості.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

STRYZHAKOV Artem Olehovych – Ph. D. in Pedagogy, LLC «Tsyfromarket», CEO

Scientific interests: socio-professional development of the individual.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2022 р.